

Ірина ЖИЛЕНКО
нар. 1941

Її поезія настільки справжня, настільки повнокровна й самодостатня, що всі слова про неї будуть видаватися лише половою, пустоцвітом, шумовинням...

Марина Павленко

Віра СУЛИМА,
старший науковий співробітник
Інституту літератури
ім. Тараса Шевченка
НАН України

«ЖИЛА Я ПРОСТО, ЯСНО, ТИХО...»

До ювілею Ірини Жиленко

Жила я просто, ясно, тихо,
з повітрям чистим круг чола.
Писала я тоненькі книги.
Була щаслива, як могла.

І.Жиленко

Уже більш як півстоліття відома українська письменниця Ірина Жиленко невтомно трудиться на літературній ниві, витворюючи власний світ поетичних «фантазій і уяв». Якщо звернутися лише до назв її книжок, то чого тільки письменниця не творила: і гра-ла «Соло на сольфі» (1965), і малувала «Автопортрет у червоному» (1971), а коли прочиняла «Вікно у сад» (1978), то складала «Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна» (1979) або й будувала «Дім під каштаном» (1981), коли ж відвідувала «Ярмарок чудес» (1982), то слухала, як грає «Останній вуличний шарманщик» (1985), або дивилась, як граційно балансує «Дівчинка на кулі» (1987), а ще її зачаровувала «Чайна церемонія...» (1990) та втішала «Вечірка у старій винарні» (1994), потому приходили «Пори року» (1999) й дарували поетесі «Цвітіння сивини» (2003). Зрештою, усі свої «тоненькі книги» Ірина Жиленко зби-рала в один том, давши йому назву «Вибране» (К., 1990). Перегортаючи названі вище збірки, будемо знайоми-тися з поетичним світом «фантазій і уяв» І.Жиленко, розпочавши з циклу «Казки на заході сонця», власне, з поезії, що й назву має відповідну – «Уява» [1; 48, 49]:

Надвечір все примирено і чисто.
І, пильнощі розтринькавши за дня,
вечірнє сонце у вечірнє місто
впускаю, мов троянського коня.
І раптом... вибух! Сотні веретен
чи сотні сонць, рвонувшись, задзижчали.
Я втратила увесь авторитет
і королівську владу над речами.
На заході, коли приходить в нас
навала сонця, – боїмося дихать:
а раптом на рубінових слонах

в плащах із пуху прогарцюють вільхи?
А раптом стіл ласкаво заірже
і попливе, і, як легке вітрило,
на нім блокнот зметнеться і з пожеж
до мене кине обгорілі крила.
О ця орда малинового сйва,
потоп, помпея, повінь, течія!
Цей землетрус, цей бунт,
цей тріумфальний
парад фантазій і легких уяв!
Проходять леопарди тротуаром,
а на майданах, тихі і смутні,
спускаються, загорнені у хмари,
далекі землі і міста чудні.
Вони так ніжно звучуться. Ніби квіти.
І не даються в руки, і злітають.
О найніжніша з найніжніших битов,
коли вечірнє сонце зацвітає.
Не озираюсь. Мов перед вінцем.
Здається, озирнешся – й захлинешся!
І все забудеш: хто ти? як ти звешся?
І не впізнаєш в дзеркалі лице.
Заходить сонце. Хтось пішов у клен.
Не слід було годинами стоять.
Кінець реалю. Я шепчу: «Alles!»
– парадові фантазій і уяв.

Наведений вірш вельми показовий для творчої манери І.Жиленко, надто для ранніх її книжок: тут і дитяче тяжіння до казкових персонажів, до відомих або просто улюблених літературних сюжетів чи героїв, тут і відкрита гра зі словом, і властиве юності захоплення красою світу та власним існуванням у ньому. Проте цей вірш дає відчутти лише одну із гра-ней таланту поетеси. Не менш важливими для

художнього світу поетеси є конкретні, мало не буденні реалії життя людини, в яких вона вбачає таку ж чарівність, таку ж вишукану пластику й естетичну привабливість, як і в образах фантастичних:

Знову літо в мене, і щирія
забиває моркву і квітник.
Виліз хрущ на сонечко погрітись,
і запахнув луговий часник.
Днів за два пора гострити сапку
і буряк проріджувать пора.
Наслідили золотом кульбабки
від паркану й далі, до Дніпра.
Там луги. У платячку червонім
у тремтінні золотого дня
між кульбабок чимчикує доня,
а за нею – біле козеня.
Вимиті підлоги. Прохолода.
Від порога – жовтий килимок.
І лискучий фікус на комоді
дивиться в потріскане трюмо.
На стовпах взолоченого диму,
в ластівки на синьому крилі, –
солодко будиночку людини
крізь роки продовжувать політ.
Одцвілися перед ганком вишні.
І щока од сонечка пашать.
Дай нам, Боже, довгі дні неспішні.
Золото на слові й на душі.

«Кульбабки» [1; 60]

Для друзів поетеси все у цьому вірші, як і в переважній більшості її поезій, знайоме й бачене на власні очі – хатина в селі Халеп'є недалеко від Дніпра, розлогий сад, буяння городини, розмаїття диких трав, а також краса виплєканих руками поетеси безмежних, хаотичних, але не менш живописних квітників.

Отож назвемо ще одну прикметну рису поезії І.Жиленко – автобіографізм, сповідальність, а враховуючи ту обставину, що поетеса чи не щодня впродовж десятиліть заповнює свої рукописні зошити віршами, циклами віршів і поемами, то ця риса набуває ще й ознак поетичного щоденника. Як на мене, найдотепнішу й наймудрішу формулу свого життя та й життя кожної людини знаходимо у вірші «Червоні черепиці» [1; 69, 70]:

Червоні черепиці, оранжеві коти.
А я біжу по східцях, од сонця золотих.
Я трішечки дитина. А трішечки вже й ні.
Горошок синій-синій збігає по стіні.
Горять у сонці оси. Червоні черепиці.
Я трішечки доросла. І помідори в сітці.
По східцях, як по гамі, осяяна, смутна, –
я трішки-трішки мама і трішечки жона.
Горошок синій-синій. Палаючий паркет.
В дзеркальнім магазині – вродливий манекен.
А в самокатів синіх – малинові колеса.
Я трішечки красива і трішки поетеса.
Містечко хворе морем. І маки біля ніг.
І... двадцять, тридцять, сорок, і п'ятдесят –
і сніг...

По східцях (чи зберуся?) веду гулять онучку.
Я трішечки бабуся – з онучкою за ручку.
Червоні черепиці. М'яча дзвінкий стрибок.

Горять у сонці спиці і котяться клубок.
Я трішки-трішки сива. Заплакати б мені.
Горошок синій-синій збігає по стіні.
І сімдесят, і далі... І ще, і ще – і все!
Хтось тяжко заридає. Хтось квіти принесе.
По східцях, як по гамі, донизу – о печаль!
І плаче донька-мама і донька-онуча.
Червоні черепиці на пагорбах горять.
Мені ж ласкаво спиться... Кому там докорять?
Це так було красиво – збігать
по сходах
вниз!

Горошок синій-синій, і повні очі сліз...

У наступній книзі «Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна» є вигадливо-фантастичний і водночас реалістично-автобіографічний вірш, у якому авторка віртуозно передала пронизливе відчуття краси й печалі людського швидкоплинного життя, відтворила ніби й прості, а водночас дивовижно точні й глибокі образи нетлінних цінностей буття – людського буття, замкненого простором родинного дому та космічною безмежністю природного світу:

Мій літній поїзд зупинився знову
Перед цією айстрою смутною.
І я зійшла в її казкову тїнь.
«У нас дощі!» – буденно повідомив
мій чоловік. А я зітхнула: «Вдома...»
І привітала радощі прості.
Притишена до світлого *piano*
десь, за стіною, скрипочка співала.
Я сіла в крісло до вікна лицем.
І милостиво осені кивнула,
мовляв, я вже готова. Я вернулась.
Розпочинай класичний свій концерт.
Заговорив у сутінках годинник
про те, як час проходить крізь людину
і там, за нею, – вічністю стає.
І розуму нема туди дороги.
І лиш душі меланхолійний погляд
провидить все, коли годинник б'є.
Вступає дощ... Високий і безмежний.
Заслухатись його – небережно.
Розміє дощ той нетривкий посуд,
в який тебе природою відлито,
яким тебе одділено од світу,
і перелле в холодний білий сум
просторів... Але годі вже печалі.
Бо нетерпляче галасує чайник.
І славословить затишок цвіркун.
І в тому всьому є спокійна сталість,
мов за віки нічого тут не сталося.
Завжди тут бив годинник у кутку.
Завжди під ним дівчатко виростало.
В товсті косички банти заплітало.
І сутінки торкалися вікна...
Усе мина...
Але довіку буде –
твій дім, і осінь, і ласкаве чудо
концерту для дощу і цвіркуна.

«Концерт для скрипки, дощу і цвіркуна» [1; 81]

Відзначимо ще одну сторону поетичного дару І.Жиленко – іронію. У поезіях цей троп проявляється по-різному: то в примхливо-вигадливому

сюжеті, то в динамічному ритмі вірша, то в несподіваних поєднаннях епітетів чи антонімів, то в іменах персонажів, що роблять її героїв кумедними, а серйозним, можливо, навіть вельми серйозним темам додають сміховинок. Наприклад такого, як у поемі «Городок у табакерці», де поставлено таку істотну для кожного митця тему, як тему таланту:

Була в поетеси дочка Оріся.
Створіння цікаве, зухвале й капризне.
Усім негативним вдалася у тата.
Сьогодні ж утнула Сюжет п'ятий.
Щоб не падати на паркеті, мудро
посипала паркет французькою пудрою.
Песика посадила висиджувать яйця.
Песик був смирний, не опирався.
Потім наукою зайнялась доня,
вивчала корені гераней і рододендронів.
Потому випробувала: чи б'ються
оті голубі чашки і золоті блюдця?
Злизала крем з новорічного торта
і, подвигами своїми горда,
куснула між іншим і трішки таланту
(тоді він ще смирно лежав у серванті).
Скривилась. Гіркий був, одначе, талант!
Але проковтнула. Й ситром запила [1; 126].

Героїнею цього уривку є дочка поетеси Оріся (1966 р. н.), яка додає клопоту шанувальникам поетичного доробку Ірини Жиленко-старшої, коли вони натрапляють на полицях книгарень, на сторінках наукових видань чи й просто в інтернеті на праці Ірини Жиленко-молодшої, кандидата богослов'я, історика за основним фахом. Орісині статті та книжки присвячені Києво-Печерській лаврі – її історії, святим і стародрукам... Саме завдяки Орісі та ще її молодшому братові Павлові з'явилося чимало дитячих книжок Ірини Жиленко: «Достигають колосочки» (1964), «Вуличка мого дитинства» (1979), «Двічі по два дорівнює кульбабці» (1983), «Казки буфетного гнома» (1985), «Новорічна історія про двері, яких нема, і про те, як корисно іноді помилитися номером» (1986). Окремі з них друкувалися в перекладах та діставали захоплені відгуки за межами України. Книжки для дітей поетеса наповнила такими ж дотепними витівками, нестримною фантазією, ненав'язливою мудрістю й карколомними пригодами героїв, що й для дорослих. Та частенько поезії з її дитячих книжок здаються ніби написаними для малечі, принаймні для дорослих, котрі залюбки прочитають «Казочку про Білого Вовка», знаходячи в ній масу важливих асоціацій чи натяків:

Жив колись Білий Вовк.
Білий, мов білий шовк.
Батько, мов присмерк, сивий,
часто зітхав: «Мій сину!
Чом ти біліший снігу?
Чом в тебе очі тихі?
Стань, як і інші, сірим,
сірим порядним звіром.
Вия, твоя вовчиця,
сіра ж, немов земляця.
Дітки твої, вовчата,

сірі усі, як мати.
Сірі, такі, як треба,
друзі сміються з тебе.
Кажуть про тебе: «Ланець,
мрійник, вегетар'янець!»
Кажуть, – о жах! – на свято
ів ти котлети з м'яти!»
Жив колись Білий Вовк.
Білий, мов білий шовк.
Часто тікав він з лісу
І під великим містом
рвав білосніжні лілії
білій вороні Емілії.
Тиха і безборонна,
Спала десь там ворона.
Біла, як біла лілія,
Снилась вороні ідилія.
Снився їй Білий Вовк,
Білий, як білий шовк.
Рвав він у лузі лілії –
Лілії для Емілії...

У казочці про Білого Вовка й білу ворону Емілію поетеса елегантно окреслює давні морально-етичні антитези, котрими добряче приправлене людське життя, ведучи мову про звичне й незвичне, пересічне і оригінальне, бездарне і талановите або матеріалістичне і романтичне, потворне і красиве, зрештою, зле і добре. А от вірш «Імпровізація в танцювальному ритмі» (з циклу «Імпровізації на тему годинника») [1; 199, 200] починається прямим звертанням до юності, яку поетеса сприймає як «зелений танцклас». На танець вона запрошує дівчину Єву і цим біблійним ім'ям (та ще згадкою про яблуко, зірване в раю) легко переплановує час і простір вірша. У цій імпровізації йдеться не просто про пору веселої юності. Тут сюжет рухається у часі історичному. Адже виявляється, що яблуко – то годинник, який можна завести, як звичайний будильник. Цей образ є трансформованою давньою міфологемою яблука, що символізує гріх перших людей Адама і Єви, яким випало розпочати земну історію людства. Саме тому в зеленому танцкласі під ногами танцюристів не звичайна підлога, а «паркет циферблата» – знак вічного колообігу часу, а замкнуте в танці людське коло несе у космічному просторі планета Земля:

По колу, по колу, по колу
наш танець планета несе.
Ніколи, ніколи, ніколи
не можна спинять карусель.
Хай знаки чудні зодіаку –
і риби, і звірі, і раки –
чатують, оточують, стежать,
наставивши зуби і клешні.

Ніби між іншим ми чуємо оптимістичний і водночас достоту гіркий заклик:

Танцюймо, радіймо, ридаймо,
Працюймо, борімось, страждаймо.
А втомимось – тихо і строго
Під нами зітхне циферблат,
І витече променем з нього
Кудись – поза коло – стріла.

По ній і зійдемо, віконце
Забивши в зелений танцклас.
Будильничок! Яблуко! Сонце!
Достигни ще раз для нас.

Поетиці І.Жиленко притаманна або цілковита відмова, або відчутне відчуження од надто серйозних тем і проблем. Зазвичай поетеса розглядає такі проблеми через несподіване поєднання понять, об'єктів, прикмет тощо, наприклад, як у вірші «Фінал» (із циклу «Всесвіти» [1; 250, 251]). Банально-буденний сюжет: чоловік запрошує дружину на вечірню прогулянку містом. Однак це подружжя все-таки не звичайне. Обоє вони – письменники, і сюжет їхнього життя вже окреслився, бо й книжок створено чимало, і самі вони за тією працею досягли поважного віку, і так звикли жити одним життям, що поетеса навіть вірш свій пише як монолог чоловіка:

Ніч прийшла. Стоїть у хвртці.
Кинь гриміти тарілками.
Замикай осело, Ірцю,
і ходімо поблукаєм.
Просто так собі – без теми,
без сюжету, без причини –
поблукаєм в парках темних,
відітхнемо, відпочинем.
Вже ж фінал. Паперу стоси.
і над плащиком над чорним
біло світиться волосся.
Чи така була ти вчора?
(Перші начерки невмілі
до прологу, шибки синь,
і над плащиком над білим –
чорне полум'я коси).
Вже ж фінал. Яке там завтра?
Післямова. Епілог.
Тут би щось таке сказати
особливе. Для епох.
А не кажесться. Печально
світить сальвія вночі.
Епілог – це так звичайно.
Що тут скажеш?
Помовчім...
Просто будемо блукати
Повз Хрещатик, Бессарабку.
Просто в вікна зазірати.
Скоро ж, скоро ставить крапку.
Повз кафе, повз чорну кішку.
А в парку, в отім куточку –
ми поплачемося трішки
в золоту жилетку ночі.
Попри всі фінали – все-таки –
ти – дитя, і я – дитя.
З поведінки й арифметики
в нас по двійці все життя.
І Атланту в ноги – миррою,
квітом, хмелем і плющем.
Прошепочем: вірим, віруєм
у могуть твоїх плечей.
І... не вірші, а літанії,
і не лампи – лампіони.
І сузір'я Скорпіона
жалить зіркою останньою.
Про безсмертя не попросимо.
Та й для чого? Ми – як ви.
Поховайте біля озера.

Тихі води,
спів трави...

Так буденно підводиться ризика під цілим життям, сповненим ніжності, любові, мудрості, тремкого відчуття дива, яким є чи не кожна мить видимого світу, де все перемішалось: двійка у щоденнику, прийдешні епохи, помиті тарілки, кав'ярня на Хрещатику, сузір'я Скорпіона...

Не менш пронизливо й вражаюче спокійно поетеса вирішує у вірші «Бджоли» [1; 259] тему останнього Страшного суду для людства, що з віку у вік, подібно до бджілок-трудівниць, клопочеться побіля своїх вуликів (домівок, родин, важливих і неважливих справ):

Хрипить динамік на базарній площі.
Над ним іде приский циганський дощик.
І ні душі. Лиш кури, мухи, кінь.
Клавіатура сонної ріки.
Зелений вулик. І червоний вулик.
І весело тут сивіти траві.
А я кудись ішла, та вже забула.
І сіла слухать бджіл пшеничний дзвін.
Був теплий світ, і ця старенька лава
у лопухах, і вівсюгів срібло.
І так було мені на світі славно,
як ще ніколи досі не було.
Все раптом стало радісно і просто.
Нове чуття? І подив: це мій світ?
Немов із серця зсунулась загроза,
а з тіла знято ношу сотень літ.
Хитнулась квітка. Бджілка сполошилась.
І хтось спокійно проказав: «Звершилось!»
Я здивувалась. Як же це? Без грому?
Ба навіть без повісточки? Вночі?
Був Суд Страшний – закритим, тихим,
скромним.

Ніхто не знав. Хіба одні сичі.
А від городу потягнуло кропом.
Розпатлався чорнобиль на межі.
Усе скінчилось. І скінчилось добре.
О перший день людей, трави і бджіл!
Дрімає коник на базарній площі.
Над ним іде приский циганський дощик.
Куриць велосипедиком хлоп'я.
Ніхто іще не знає.
Тільки я...

Книжка вийшла у світ 1985 р., отже, за рядками про Страшний суд можемо вловити натяки на тихі закриті суди, рішеннями яких в 70–80-х рр. радянська влада відправляла на довготривалі заслання засуджених за політичні погляди найближчих друзів І.Жиленко – Івана Світличного, Євгена Сверстюка, В'ячеслава Чорновола, Панаса Заливахи... А багатьом іншим, як і самій поетесі, просто перекивали шлях до друкованих органів (про своє життя і, головню, про своїх друзів І.Жиленко написала дивовижну книгу спогадів «Номо feriens», що друкувалася у журналі «Сучасність» [2], а цього року може вийти окремим виданням). Але згадка у вірші «Бджоли» про чорнобиль, про траву, яка розпатлалась на межі, мимоволі наштовхує на думку про наступний 1986 апокаліптичний рік, що вдарив

по Україні й по цілому світові жахом Чорнобильської катастрофи – екологічного Страшного суду, про який «ніхто іще не знає...». Знає про нього лише поетеса. Хтось подумає, що це випадковий збіг обставин. Однак, на нашу думку, це той випадок, коли через слово поета проступають до нас символи і знаки зі світу невидимого. Це – поетичні передбачення, які вражають читачів своєю таємницею.

Приклад того, як поетеса гостро й чітко прочитує символічні знаки життя, знаходимо й у вірші «Казка» [1; 262]. Центральне місце у тексті належить образу ластівки, бажаної вісниці весни, птахи, що віддавна тулить свої гнізда до людських осель. Цю чорно-білу пташку завжди вважали амбівалентним символом добра і зла, матері чи коханої дівчини, посередницею не лише між рідною землею і чужими краями, а й між життям і смертю. Так трактує цей образ й І.Жиленко:

Схолодала вода. Бо вже літечку край.
У качок закощорбли лапки.
Навіть вперта плавуча моя дівтора
на купанні поставила крапку.
Піч диміла... Сухий, золотий димостій
занавісив подвір'я і сад.
І крізь золото диму звергався зі стін
винограду багрянний каскад.
Випікались важкі буряки у печі.
Син стрибав нетерпляче на рогачі.
Тупотів, аж в буфеті бряжчали чарки.
І питався: «Коли вже оті буряки?»
Добродушно радіо рейдало.
А дочці остогидла фантастика,
і вона голубою крейдою
на печі змалювала ластівку.
Завершивши летючий легкий силует,
засміялась: «Це мамин портрет!»
Мамі ж серце зайшлося,
бо пророцтво збулось.
Підросила сиріт –
то й лети од воріт!
Наряджайся в сивіюче пір'я,
і – у вирій, старенька, у вирій!
І метнулася ластівка з печі,
спершу – в дзеркало, потім – у скло,
в золотий-золотісінський вечір
над осіннім притихлим селом.
Довго ще виглядали маму
за туманами, за димами...
Довго ще голосочки ламкі...
І листочки... вітри розносили...
Що поробиш, коли такі
Невеселі казки у осені.

Як видно вже із процитованих віршів, поетичній мові І.Жиленко вельми притаманна світла меланхолійна мудрість, мимовільно вибрана нею у власному життєвому досвіді, у вчинках добрих людей, у давніх і сучасних книжках, хоч би хто їх писав, чи біблійний пророк, чи Тарас Шевченко, чи Анна Ахматова, чи японський поет, що жив і творив у сімнадцятому столітті, чи польський поет К.-І.Галчинський, чи український поет Євген Плужник, чи іспанський письменник Сервантес, найвідомішого героя якого поетеса згадує у вірші «Сину» [1; 342]:

Те, що мудро й гарно у природі, –
Те в людині, мій синочку, – страшно.
Не греби під себе землі й води,
не тягни на себе небозводи,
не твої вони, дитя, а наші...
Кажуть: це природно – видирать.
Але ж ти не щур. Не та порода.
Тож природне залиши щурам
і відстоюй честь людського роду.
Не убий, не скривдь, не зрадь, не вкрадь,
поділись, життя віддай за друга.
І не слухай, любий мій, не слухай,
що скавчить в ногах щуряча рать.
А природа що? Вона – як плесо.
Або як дитя – вбирає все.
Ти чудесний – то й вона чудесна.
Всю себе, наївно, безсловесно,
розкриває і тобі несе.
Дивиться крізь твою душу й очі,
рветься із природного в людське.
Так себе в тобі збагнути хоче!
«Доброта? А що воно таке?»
І тривожать слух її слова:
милосердя, рівність, «смерть тиранам»!
Сину мій, ще людяність жива,
хоч давно осміяна щурами.
Поки ще мандрує Дон Кіхот –
рецидивом, невмирущим дивом –
поки син мій добрий і красивий, –
можна жить на цій землі скорбот.

1996 р. за книжку «Вечірка у старій винарні», власне, за весь письменницький доробок І.Жиленко отримала звання лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка. У незалежній Україні поетеса підготувала ще одну підсумкову книжку «Євангеліє від ластівки. Вибране з десяти книг». 2000 р. вона побачила світ з передмовою одного з найулюбленіших критиків поетеси Анатолія Макарова і її власною статтею «Не розбийте мій ліхтар! (Замість автобіографії)».

У ній І.Жиленко зізнається: «Про мою творчість – хай говорять читачі і критики. Я гублюсь перед нею (написано ж – океан) і не можу аналізувати. Все найкраще явилось невідомо звідки, невідомо чому, невідомо як склалось і невідомо куди піде, скінчивши своє матеріальне існування в слові... Це велика таїна і для поета. Смішно вчити поетів, як і про що треба писати. Вони не владні над своїм талантом. Чому я пишу так, а не інакше? Чому в такі нещадні і темні часи муза моя була світлою і безжурно-карнавальною? Може, тому і була такою, що важкі часи. Може, так потрібно. Яких тільки ярликів-звинувачень не наліплювано на мою безбідну лірику! “Ідеалізм”, “абстрактний гуманізм”, “вузьке бачення світу”, “суспільна невизначеність ліричного героя”, “позакласова категорія совісті”, “декаданс”, “манірна салонність”, “міщанство”, “космополітизм”, “камерність”, “втеча од життя” тощо» [1; 23].

А.Макаров у статті «Золота свіча на підвіконні» трактує поетичну творчість І.Жиленко як герметичну, як таку, що давала змогу їй (як і значній частині

художньої інтелігенції, що працювала в умовах радянського тоталітарного режиму) знімати з мислення «надмірний соціологізм, деполітизувати світогляд її, уникаючи форм прямої політичної боротьби, перемагати партійно-догматичний офіціоз у моральному й духовному плані» [6; 7]. На думку критика, сіра реальність тодішніх політизованих «радянських буднів» трансформувалася в поезії І.Жиленко «в реальність вічного буття людини у цьому світі з його вічними радостями й трагедіями, з його вічними поетичними міфами й розчаруваннями», а тримався цей міфологізований світ «на “двох китах” – засобах максимальної зачиненості (наприклад, утаємниченості карнавальної маски) й засобах такої ж граничної душевної розкритості» [6; 6].

У наступну добу, тобто в період боротьби за незалежність і докорінної ломки соціально-економічних основ життя, свій поетичний простір І.Жиленко наповнює не лише іронією, а й гострим сарказмом, ядучим гротеском. Як зазначив академік М.Жулинський, це траплялося тоді, коли вона бачила «новочасне багатоліке лицемірство, аморальну розбещеність, принизливе підлабузництво, ганебну нищість слабких духом перед розпухлими від ненаситі “новими українцями”, ідеологічний авантюризм політиків та їхню цинічність у маніпулюванні людськими надіями» [4; 16]. Ця характеристика М.Жулинського передусім стосувалася поем «Чайна церемонія...» й «Тихе віяння».

Поєми «Чайна церемонія. Сім з половиною сторінок із книги життя» (1989), «Тихе віяння» (1992), як і більш рання «Поєма пісень» (1982), стали також важливою віхою у процесі повернення української поезії ХХ ст. до проникливого глибокого розкриття й осмислення релігійно-біблійних мотивів. Як і в «Поємі пісень», у «Чайній церемонії...» наскрізною темою є тема любові й людського щастя (сучасного замітника християнського поняття благодаті). Героїня поєми, озираючи довколишнє життєве неблагополуччя, прагне стабільності життя й домашнього затишку. Їй з'являється Ангел і за її згодою перетворює дім жінки на комфортабельну «в'язницю», але героїня поєми не лише мати, дружина, вона передусім поетеса, тому й не витримує добровільного ситого й затишного ув'язнення. Попри казковий сюжет поєма «Чайна церемонія...» насичена духом ХХ ст., в якому позаду – війни, голодомори, катаклізми міжнародні, соціальні, а попереду, можливо, і «ядерна зима» (катаклізм всепланетний або й космічний). Крім того, біблійні образи, лексика, християнська філософія й символіка складають глибинний органічний план авторського світосприйняття. Поєма насичена біблійними паралелями й ремінісценціями: сім з половиною сторінок із книги життя нагадують про сім днів творення світу із Книги Буття; наскрізний образ саду в поємі – це образ утраченого раю; зірка на небі над новорічною ялинкою, до якої прямує небесами героїня, – це Вифлеємська зірка, що звістувала наро-

дження Ісуса; тихий Ангел, що являється героїні, нагадує Божих посланців, які прилітають до біблійних персонажів у найвідповідальніші моменти життя; для героїні поєми час появи Ангела – це пошук власної духовної опори, без якої важко вистояти у страхітливую добу, позначену апокаліптичною зіркою Полин [див.: 8; 364–372].

У роки активної розбудови незалежної України І.Жиленко написала іронічно-сумну поєму «Тихе віяння», де виповіла і злободенні, і релігійно-філософські думки та настрої своїх сучасників. У поємі відсутній сюжет. Власне, це – монолог поета про час і про себе, віршована сповідь, послання, жанр відомий в українській літературі від часів Т.Шевченка, у світовій – із Біблії. До поєми авторка дібрала біблійний епіграф, слова із Гл. 19 І Книги царів: «І ось Господь проходитьиме: велика, сильна буря, роздираюча гори й розбиваюча скелі, перед Господом; та не в бурі Господь; після бурі трус землі, та не в землетрусі Господь; по трусі земному огонь, та не в огні Господь; після огня – тихе віяння, аж там Господь».

У поємі стрімко змінюються епізоди, картинки, події та спостереження за поведінкою людей, немов оповідач прокручує перед нами документальну стрічку, що яскраво й динамічно відображає панораму сучасного життя. Як і більшість людей, усі труднощі й негаразди, пов'язані з реформуванням різних сфер життя, поетеса сприймає як катаклізм, як руйнівну бурю, як вияв політичного й морально-го банкрутства країни.

У святкову ніч Різдва героїня поєми очікувала на звичні радощі: побачити світло лампадки, різдвяні сюжети на листівках, почути дитячі голоси колядників... Але... «на зламі двох лихих сторіч» вона ніби пробуджується від летаргічного сну і бачить непривабливий будень: безгрошів'я, ціни, «в хімічності украли пальто», і вже «ні надій, ні розваг, ні гармонії, ні м'яс, ні ковбас»... – твоя держава тебе ж і грабує, дозволяючи процвітати брутальному Хамові. І.Жиленко описує веремію сучасного людського маскараду, коли став можливим перехід з кавалерів у дами, з бомжів у мери і навпаки. Саме людям ХХ ст., цього абсурдно-зухвалою часу, й пише І.Жиленко своє послання-зізнання, перейняте християнським духом. Наводимо його з незначними скороченнями, оскільки воно роз'яснює головні світоглядні позиції поетеси, вповні віддзеркалюючи біблійний епіграф, за яким Господь присутній не в соціально-політичних струсах, не в огнях гріховних самоспалень, а в тихому віянні віри й надії:

Над нашим потопом
гріхів і блукань,
де виє безлоба
утроба людська,
гребе, владарує, царує, гризе,
щоб мулом влягтися на дно –
і все.
Жорстоке життєве море!
За штормом шторм.
Очі підводиш горі –

в небі, як сонце, – собор.
 О церкво-заступнице, заступись
 за убогих, життям зім'ятих.
 Вознеси їхні душі ввись.
 Дай їм свято!
 Ось вертеп.

Дитятко. Ягнята.
 І Пречиста сіяє з висот.
 Чи не важко Тобі, юна Мати,
 од вінців і пишнот-позолот?
 Пам'ятаєш убогий хлів?
 Стріха – лата на латі.
 Пам'ятаєш Іродів гнів?
 Пам'ятаєш янголів спів
 над Твоїм Дитям розп'ятим?
 Ти печальна... Мабуть, не солодко
 навіть вмерти не мати права.
 Вічно жить під вагою золота
 і людської нещадної слави.
 Скільки тут бідолах, горопах!
 Рвань, і п'янь,
 і каліцтво ледащеньке.
 Онде жінка з дитям на руках
 тихо в'яне в старому плащику.
 Так хотілося радості, та
 знов – під серце – ота гіркота...
 Знов сірчаним духом запахло.
 Я впізнала й кризь фіміам:
 із купецьким розмахом
 Вічний Хам подає «на храм».
 На позлітку, парчу, оксамити.
 Щоб вовік царював Ісус.
 На ногах Твоїх кров, Спаситель,
 від його закривавлених вуст.
 І товпляться, і слинять священні рани
 шахраї, честолюбці, убивці, тирани.
 Колінкують і щедро підкуплюють Бога.
 Церкво, світла заступнице, ти – за кого?

 Я виходжу і тихо молось.
 У гріхах сповідаюсь.
 Боже, я тебе не боюсь.
 Довіряюсь. Вірю. Звіряюсь.
 В добрій згоді і вічній свободі.
 І горить пломінець життя –
 тиха свічка в руках Господніх.
 Свічка – усміх.
 Свічка – дитя.
 Сива свічка з жіночим ім'ям
 в храмі саду, в парчі сніжинок.
 Сад – єдиний мій храм, де я –
 не чужинка.
 Юний місяць олтар засвітив.
 Небеса аж до раю розкрились.
 Світлий вечір, вечір святий –
 білих янголів крила.
 Свята ніч, святий день.
 Сніжні ризи зірчасті.
 Бог іде! Бог іде!
 Славте Бога сльозами щастя.
 Бог іде.
 Не у вогні, не в крові.
 І в руках Його нема меча.
 Бог наш – тихе віяння любові.
 Тихі сльози щастя на очах.
 Душе моя втомлена, рости!
 Щоб кризь сльози ти могла побачить

З висоти своєї, з доброти –
 місто,
 крихтігне, мов іграшка дитяча.
 І людяток тих, тих люденят.
 Може, й з них
 колись та будуть люди.
 Сніг сміється – аж зірки дзвенять.
 Бог іде!
 Просіте в Бога чуда...

У холодному жовтні 2003 р. І.Жиленко пережила
 чи не найбільший удар невблаганної долі, коли
 усвідомила трагічну реальність: її чоловіка, одно-
 думця, найбільшого її товариша й шанувальника її
 поетичного дару, її Володі більше тут, на землі, нема.

Пригадую наші останні зустрічі з Володимиром
 Дроздом у палаті Жовтневої лікарні: в узголів'ї лед-
 ве живої людини, відомого українського прозаїка
 лежала одна-єдина книга – остання поетична збірка
 його дружини. Киваючи на цю книжечку, він ше-
 потів зів'ялим від недуги голосом слова сердечного
 захоплення й подивування її талантом. Та було в
 цьому захопленні щось глибше, можливо, вдячність
 за рядки, які допомагали йому в повній свідомості
 мужньо й печально наблизитися до рокованої миті:

Володимирові Дрозду

Книжкові шафи. Кавник на столі.
 Старенький програвач і два бокали.
 О келія останніх на землі
 інтелігентів – класу, що зникає.
 А за вікном дощі, і в домі темно.
 І ти сумний, і я чомусь сумна.
 Приніс мені з базару хризантеми
 і пляшечку червоного вина.
 Ми зовсім трішки вип'ємо, ей-ей.
 За шістдесят здоров'я не зразкове.
 Сьогодні в нас подружній ювілей.
 І це вже – сороковий. Присмерковий.
 Старіємо. Ночами ти не спиш.
 І я не сплю. А вже глибока осінь.
 Але... я напишу ласкавий вірш.
 А ти – роман про потойбічний «Острів
 у Вічності». Візьми туди й мене.
 Я непомітна і до тиші звична.
 Чекатиму, допоки не мине
 уся та вічність,
 бо й вона не вічна.
 Не відпущу тебе в самотину,
 яка без мене – пекло потойбічне.
 Візьми мене за руку, і навечно
 дві вічності зіллються у одну.
 Отак, як два життя злились в одно.
 Отак, як ми у дітях поєднались.
 І це червоне, радісне вино
 давай з одного вип'ємо бокалу.

«Осінній ювілей»

Наступна добірка нових віршів І.Жиленко
 «Сльоза за сльозою» з'явилася друком 2006 р. Нею
 завершується друге видання «Євангелія від
 ластівки». Ця добірка сповнена сліз і невичерпного
 суму. До неї ввійшли сповідальні тексти, оскільки
 їхня авторка має суто людську потребу виповісти не-
 стерпний душевний біль від втрати найдорожчої лю-
 дини, а оскільки вона – поетеса, то й робить це у по-
 етичній формі, бо інакше не вміє. А талант ці глибо-

ко особисті трагічні записи переводить у ранг високої неповторної поезії, що не лише засвідчує скорботу, сум'яття, відчай, а й дарує самій авторці, а через неї і всім читачам відчуття неабиякої сили людського духу й несхибної віри у невичерпність Божої ласки:

Боже, не соґрішу
Жодним до тебе питанням.
Кожен рядок пишу
Так, ніби він останній.

А наостанок, Боже,
Нащо людині тайни?
Кожен живе, як може,
День свій останній.

Тут, під жасмином, трішки
Сядемо – на доріжку.

Дощиком покропило
Квіточку кожну.
Ми вже своє зробили.
Далі турбота Божа.

Ясна річ, вичерпати поетичну скарбницю на ім'я Ірина Жиленко не під силу ні авторці однієї статті, ні навіть авторові окремої монографії чи дисертаційного дослідження. Зрештою нагадаємо, що до творчості однієї з провідних письменниць України зверталися як імениті й шановані літературознавці, критики, письменники, так і молоді науковці – Михайлина Коцюбинська [5], Наталя Мазепа, Микола Жулинський, Анатолій Макаров, Людмила Тарнашинська [10], Микола Сулима [9], Олена Никанорова, Дмитро Дроздовський, Марина Штолько [11], Олександр Яровий, розвідки яких присвячені

різним аспектам творчого доробку поетеси, досліджують її різнопланові тематичні шукання, образні знахідки та художньо-естетичні вподобання. Найсвіжіший відгук на нову книжку І.Жиленко «Світло вечірнє» (К., 2010) подала на сайті «ЛітАкценту» Марина Павленко [7].

Від себе додамо, що нова книжка І.Жиленко яскраво засвідчила здатність поета знайти шлях до самопізнання, отже – до пізнання вічних істин, просто прочиняючи вікно у сад:

Помру. Зачиниться вікно у сад.
Але, можливо, залишиться сад.
Коли ж і сад полине в небеса –
залишаться слова: «Вікно у сад».
Слова не мруть. Не йдуть в
останній путь.
Живуть собі – то й хай собі

живуть.
І ждуть свого часу, як жде зерно.
Як жде в глибокім погребі – вино.
Колись промовить Бог:

«Вікно у сад...» –

І білий сад зійде на землю знов,
І в білий сад розкриється вікно.
І жінка з мирним іменем Ірина
прокинеться і пригадає рими.
Це буде в квітні. Аркуш на столі,
перо і чай в зеленій піалі.
Щовіку сад мій буде воскресать
з веління трьох вічно квітучих
слів.

І кожну вічність буду я писать
Про світле щастя жити на землі.

«Вікно у сад II» [3; 92]

Література

1. Жиленко І. Євангеліє від ластівки. Вибране з десяти книг / І.Жиленко. – Харків, 2000.
2. Жиленко І. Homo feriens / І.Жиленко // Сучасність. – 1997; 1999; 2002; 2003; 2009.
3. Жиленко І. Світло вечірнє / І.Жиленко. – К., 2010.
4. Жулинський М. Та, що молиться Богові віршам / М.Жулинський // Жиленко І. Євангеліє від ластівки. Вибрані твори. – К., 2006.
5. Коцюбинська М. Мої обрії : в 2 т. / М.Коцюбинська. – К., 2004.
6. Макаров А. Золота свіча на підвіконні / А.Макаров // Жиленко І. Євангеліє від ластівки. Вибране з десяти книг. – К., 2007.
7. Павленко М. Бокал сонця від Ірини Жиленко / М.Павленко. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2011/02/04/>
8. Сулима В. Біблія і українська література / В.Сулима. – К., 1998.
9. Сулима М. Пісня шарманщика і вир життя / М.Сулима // Книжниця у семи розділах: Літературно-критичні статті й дослідження. – К., 2006.
10. Тарнашинська Л. Ірина Жиленко: «Я так люблю життя земне!» Біобібліографічний нарис / Л.Тарнашинська. – К., 2001. – Вип. 2.
11. Штолько М. Особливості циклізації в поезії І.Жиленко / М.Штолько // Історико-літературний журнал. – 2010. – № 17. – С. 243–256; Штолько М. Семантика кольору в поезії Ірини Жиленко / М.Штолько // Літературознавчі обрії: праці молодих учених. – К., 2006. – Вип. 12. – С. 185–191; Штолько М. Фемінність поезії Ірини Жиленко / М.Штолько // Актуальні проблеми слов'янської філології: лінгвістика і літературознавство. – К., 2006. – Вип. 19.